

О. В. Гур'янова

Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка

**ЗДАТНІСТЬ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ**

У статті аналізується здатність до творчої діяльності як складова компетентності педагога у проекції на підготовку вчителя технологій. Проблема розглядається у контексті завдань, які має вирішувати сучасна школа.

Ключові слова: творча діяльність, компетентність.

На сучасному етапі розвитку освіти і педагогічної теорії досить актуально як в теоретичному плані, так і в практичній площині є проблема компетентності вчителя. У цьому напрямку працювали О.Абдулліна, К.Альбуханова-Славська, Б.Ананьєв, Л.Анциферова, Ю.Бабанський, Л.Виготський, С.Гессен, В.Давидов, В.Ковальов, І.Кон, Л.Пономарьов, Н.Посталюк, В.Радул, В.Сухомлинський, С.Шацький та ін.

Широка демократизація суспільних процесів докорінно змінила ціннісні критеріальні підходи до системи освіти. В умовах розбудови національної системи освіти особливого значення набуває проблема формування професіоналізму майбутнього педагога. Цей процес відбувається під впливом ряду об'єктивних (якість одержаного виховання, самовиховання й освіти на всьому педагогічному маршруті з дитинства у професію, соціально-економічні параметри життя, ступінь розвитку психолого-педагогічної науки) і суб'єктивних чинників (талент і здібності студента, його мотиваційні чинники, спрямованість, відповідальність, компетентність, майстерність чи умілість при розв'язанні психолого-педагогічних проблем). Закон України "Про освіту", цільова комплексна програма "Вчитель" та ін. поставили перед вищими педагогічними закладами освіти серйозні вимоги щодо професійної підготовки й компетентності сучасного вчителя [1, с.12].

Невід'ємною складовою компетентності вчителя є здатність до творчої діяльності. Саме дослідження цієї складової у проекції на підготовку вчителя трудового навчання і присвячена наша розвідка.

На сучасному етапі змінюються функції вчителя, викладача всіх рівнів освіти. Їхня діяльність орієнтується на створення умов для саморозвитку суб'єктів навчально-виховного процесу, його формування й розвитку мотивів, потреб та здібностей. Це вимагає від педагога найвищого рівня кваліфікації загальної, не лише зі своєї вузької наукової спеціальності, але й найвищого рівня розвитку його педагогічної майстерності. Лише творча особистість педагога здатна розвинути творчість учня, повести його за собою, розвинути інтерес до навчання, який дозволяє долати труднощі, які при цьому виникають.

Необхідність врахування викликів епохи вимагає утвердження нової парадигми освіти. На зміну традиційній освітній моделі, що базувалася на пріоритеті простого засвоєння й відтворення інформації, головною метою навчання у XXI столітті стає всебічний розвиток творчої людської особистості як рівновеликої цінності. Демократичне спрямування навчання, зорієнтоване на творчість, нестандартне мислення, дає людині можливість підготуватися до життя в умовах соціокультурного життя й професійної діяльності, що швидко змінюються.

Входження України в європейську спільноту можливе лише на шляху інноваційного розвитку суспільства. Це можливо забезпечити лише у тому разі, якщо сформуємо покоління людей, які і мислять, і діють творчо, по новому. Звідси – значна увага до загального розвитку особистості, її творчих задатків, комунікативних здібностей, як то засвоєння знань, самостійності у прийнятті рішень, критичності та культурної мисленнєвої, розвитку інформаційних і соціальних навичок.

Призначення сучасної освіти полягає в тому, щоб передати людині глибокі загальнокультурні основи, розвинути її загальні й творчі здібності та задатки, здатність пристосовуватися до динамічних умов особистого, соціального і професійного життя. Тому слід закласти й розвинути в учнях та студентах глибокі природознавчі й теоретичні

основи у певній сфері майбутньої професійної діяльності, здатність до творчих і нестандартних підходів, логічного мислення, а також життєво важливі компетенції: комунікативні, технологічні тощо.

Школа минулого була зорієнтована на уніфікацію навчального процесу, "усереднену" особистість як результат педагогічної дії. "Усереднена" школа не давала дітям усього спектру освітньої допомоги, не враховувала їхніх здібностей та інтересів, не достатньо розвивала мислення й творчості.

У сучасній школі всі матеріальні й інтелектуальні ресурси мають відігравати роль засобів, що покликані стимулювати дитину до навчання. Ще Лев Толстой у 1886 р. писав, що школа примусу нічого не давала учням. Слід відходити від традиційних форм навчання, в основі яких лежать елементи насилья над дітьми. Для вчителя в умовах розвитку демократичного суспільства повинно стати прописною істиною, те що для того щоб учень прагнув вчитися, вмів оволодіти знаннями, його необхідно зацікавити. Звернення до творчості у контексті вирішення цього завдання може стати досить актуальним. Цією проблемою переймаються й очільники української освіти. Так, колишній Міністр освіти С.Ніколаєнко наголошував: "Втрата частиною учнів мотивації до навчання, зацікавленості у результатах – камінь спотикання на шляху до якісної освіти" [2].

Нова школа – має бути школою культури життєвого самовизначення. Нова школа має навчати дитину, як скласти свою життєву програму, як пізнавати себе, як визначити своє життєве кредо, мету життя, має навчати самоаналізу, плануванню, організації діяльності для досягнення визначених цілей. У новій школі мають бути створені максимально сприятливі умови для прояву та розвитку творчих здібностей і таланту дитини, її повноцінного життя на кожному з вікових етапів, для її самовизначення. Нова, ненасильницька система виховання має ґрунтуватися на самодіяльності, ініціативі, творчості, вільному виборі напрямків.

Школа XXI століття – це школа, в якій повинні реалізовуватись нові ідеї щодо організації освіти. У реформуванні середньої освіти в Україні в даний момент найактуальнішою проблемою є впровадження профільного навчання. Нова школа має функціонувати як профільна. Це створюватиме сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Профільна школа найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у створенні власної освітньої програми [3].

Сучасна школа має забезпечити розвиток дитини, як особистості та як вищої цінності сучасного суспільства. Виявити її творчі таланти, розумові та фізичні здібності, виховати громадянина здатного до свідомого суспільного вибору. Розв'язання цих завдань певною мірою залежить від вчителя. Це стимулює педагога до оволодіння новими педагогічними підходами до навчання та виховання. Не слід забувати і про такі якості особистості вчителя як творчий підхід, високий професіоналізм, ерудованість та суто людські риси – любов до дітей, до своєї справи, доброта, чесність, щирість, відвертість тощо.

Вчитель трудового навчання повинен створювати умови для такого навчального процесу, який стимулює індивідуальну пізнавальну й творчу діяльність школяра. У своїй роботі він повинен використовувати різні види діяльності, причому головним його завданням має бути ство-

рення умов для творчого розвитку особистості учня. У зв'язку з цим основними видами навчання є пошукова творча робота, робота з додатковою літературою, розв'язання проблемних ситуацій. Ці методи навчання активізують розумову діяльність учнів, формують вміння творити, аналізувати, порівнювати, будувати гіпотези, бачити суть проблеми тощо. Однак лише той вчитель досягає цієї мети, який постійно працює над своєю культурою, засвоює різні наукові знання, орієнтується на безперервне вдосконалення своєї педагогічної майстерності, є творчою особистістю. Усвідомлює необхідність чітко уявляти структуру навчальної діяльності та своїх дій на кожному етапі: від виникнення задуму до його реалізації. Тому виділяють основні завдання сучасного педагога: залучення учнів до творчої самостійної пізнавальної діяльності, емоційна підтримка дітей, створення для кожного учня ситуації успіху на основі застосування індивідуального підходу, проведення експертизи отриманих результатів як вчителем, так і учнями [4, с.3-5].

Виконання цих завдань забезпечує ефективне навчання й розвиток особистості як учня так і вдосконалення особистості педагога. Вчителю трудового навчання повинна бути притаманна здатність постійно розвивати творчий професійний досвід, бажання підвищувати наукову компетентність, отримувати нові знання і на основі цих знань розвивати відповідні вміння й навички педагогічної роботи.

Наявність у вчителя творчої уяви дає можливість легко генерувати образи, цілісні уявлення на основі словесного опису, абстрактних понять. Володіння прийомами, засобами творчої уяви, фантазування та просторового уявлення полегшить роботу вчителя при викладенні матеріалу, при демонстрації прийомів роботи та при виконанні виробів.

Нестандартність мислення дає здатність творчо використовувати стандартизовані елементи, нормативи наукової, технічної діяльності, правила, інструкції, стандарти, нормативи, закономірності та закони. Пробуджує почуття сміливості та впевненості у відстоюванні власних творчих ідей, емоційна стійкість при напруженому творчому пошуку, при розчаруваннях, критиці, при невдачах або успіху. Здатність до інтуїтивного знаходження рішень в ході роботи та їх наступної об'єктивації, тобто формулювання у словах, поняттях, формулах та визначеннях.

Теоретичне мислення пробуджує у майбутнього вчителя трудового навчання інтерес до незвичайних, оригінальних, парадоксальних, заплутаних питань, задач, проблем, що формулюються в абстрактній, узагальненій, теоретичній формі; здатність діяти, розробляти ідеї в ході інтенсивної теоретичної і практичної роботи [5, с.120].

При викладанні трудового навчання, як і у викладанні інших предметів, у школі керівна роль належить учителю. Вчитель підготовлює навчальний процес, встановлює мету кожного заняття, визначає форми їхньої організації, продумує їхню структуру. По кожному заняттю вчитель відбирає із програми навчальний матеріал, групує його й доповнює новими відомостями, відбирає методи навчання, забезпечує заняття наочними приладами, технічною документацією, інструментами, матеріалами й устаткуванням [6, 7].

Вчитель трудового навчання організовує й безпосередньо здійснює навчальний процес. Він пояснює школярам новий матеріал, озброює їх знаннями, учить застосовувати ці знання в практичній діяльності, керує трудовим процесом учнів і формуванням у них практичних умінь і навичок, організовує самостійність школярів у роботі, сприяє розвитку їхньої творчості. Керівна роль вчителя в здійсненні трудового навчання полягає в умінні передбачати хід навчання, спрямовувати його найуспішнішими шляхами, знати можливі труднощі й заздалегідь готувати школярів до їх подолання.

Для того щоб вчитель міг кваліфіковано проводити заняття, керувати трудовим процесом і вихованням учнів, він повинен мати відповідну підготовку. В професійній моделі вчителя повинні поєднуватись такі компоненти як компетентність, особистісна орієнтація, морально-духовна культура, професійна позиція педагога.

Компетентність (лат. *competentia* – відповідальність) – коло повноважень особи, коло питань, з яких вона має певні

знання, певний досвід. Сучасні вчені в галузі педагогіки виділяють у структурі професійної компетентності вчителя кілька складових: а) теоретична готовність учителя до діяльності передбачає наявність у нього аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних умінь; б) практична готовність учителя виявляється у зовнішніх уміннях, за допомогою яких здійснюються дії, які можна спостерігати. До них належать організаторські (мобілізаційні, інформаційні, розвивальні, орієнтаційні) та комунікативні (перцептивні, педагогічного спілкування, педагогічної техніки) [7, с.105].

Цілком погоджуючись з В.Латишевим, у структурі професійної компетенції вчителя ми зробили б наголос на його здатності до творчості у широкому розумінні цього слова і від якостей які роблять учителя творчою особистістю і до вміння знаходити творчі начала на кожному уроці праці.

Професійна компетентність педагога є основою його майстерності. Формується вона на основі практичного досвіду, особливо передового (новаторського). Адже педагог сприймає професійну діяльність спочатку як нормативно-схвалений спосіб діяльності, який він поступово засвоює, вносячи своє, індивідуальне, і перетворюючи його на власний стиль роботи [8, с.180]. Тож розвиток особистісних якостей відбувається разом з засвоєнням педагогічної діяльності. Психологи визначають такі основні етапи становлення людини як педагога, набуття нею життєвого досвіду й формування її світогляду: індивід (від народження) – особистість (результат збагачення людини національною та світовою культурою), індивідуальність (особистість, що виробила власний творчий стиль у процесі своєї діяльності, в нашому випадку педагогічної) [5, с.113].

Компетентність – новоутворення суб'єкта діяльності, що формується в процесі професійної підготовки, є системним проявом знань, умінь, здібностей творчих підходів і особистісних якостей, що дозволяють успішно вирішувати функціональні завдання, складові професійної діяльності.

Компетенції – матеріалізовані в діяльності компетентності працівника; коло питань, в яких хто-небудь добре поінформований, коло чий-небудь повноважень, прав. Компетенції відносяться до діяльності, компетентність характеризує суб'єкта діяльності. Компетентність не протистоїть знанням, умінням, здібностям і особистісним якостям. За певних умов знання, уміння, здібності й особистісні якості можуть розглядатися з позиції професійної компетентності.

Своєрідна позиція розуміння творчості представлена в працях В.М.Бехтерева, в його розумінні творчості з рефлексологічної точки зору. Творчу ситуацію-проблему – В.М.Бехтерев трактує як подразник, а творчість, з цієї точки зору, є не що інше, як реакція на такий подразник. В своєму продуктивному виразі творчість виступає як результат остаточної дії реакції, або певної сукупності рефлексів. Одночасно В.М.Бехтерев підкреслює важливу роль природних обдарувань. “Для будь-якої творчості, – писав В.М.Бехтерев, – необхідно є певна ступінь обдарованості і відповідне виховання, що створює навички в роботі. Останнє розвиває схильність у бік виявлення природних обдарувань, завдяки чому в результаті виникає майже непереборне прагнення до творчої діяльності” [9, с.233].

Досить довго в психології надавалася перевага визначенню творчості як зовнішньої активності, як “діяльності людини, яка створює нові матеріальні й духовні цінності, що мають суспільну значимість”. Таке тлумачення сутності творчості було зафіксовано у Великій Радянській Енциклопедії, і саме таке визначення творчості було провідним і підтримувалося більшістю радянських психологів (Л.С.Виготський, В.О.Моляко, О.Н.Лук, Н.С.Лейтес, В.А.Ромеєць, Б.П.Нікітін) аж до другої половини 80-х років ХХ століття. “Творчою діяльністю, – писав Л.С.Виготський, ми називаємо таку діяльність людини, яка створює дещо нове, все одно чи буде це створене творчою діяльністю яким-небудь предметом зовнішнього світу, чи розумовою конструкцією або чуттєвістю, яка живе та проявляється тільки в самій людині” [10, с.3].

Дж. Гілфорд, один з “піонерів” вивчення загальних творчих здібностей, в результаті своїх факторно-аналітичних досліджень природи інтелекту розробив категорії дивергент-

ного і конвергентного мислення. Конвергентне мислення приводить до єдиного правильного рішення, обумовленого даними фактами; дивергентне мислення є менш обмеженим заданими фактами, воно допускає зміну шляхів вирішення проблеми і приводить до випадкових результатів і висновків [11, с.29]. Пізніше Дж. Гілфорд розвинув концепцію креативності, як універсальної пізнавальної творчої здібності, основою якої було визначено дивергентне мислення; виділені були наступні параметри креативності: здатність до постановки проблем; здатність до генерування великої кількості ідей; гнучкість думки – здатність до продукування різноманітних ідей; оригінальність – здатність відповідати на подрачки нестандартно; здатність вирішувати проблеми (здатність до аналізу і синтезу) [12, с.176].

О.О.Мелік-Пашаєв, дослідник художньо-творчих здібностей, приділяв велике значення унікальності та неповторності особистості художника, як виразника “певного духовного змісту в адекватному творчому образі” [13, с.34]. Розглядаючи творця як особистість, О.О.Мелік-Пашаєв виділив декілька необхідних рівнів художньо-творчої особистості. Перший рівень – естетична позиція особистості (неповторність внутрішніх переживань творця, породжених в процесі життєдіяльності). Другий рівень – творче уявлення (здатність до створення образів). Третій рівень – якості, які сприяють оволодінню засобами певного виду мистецтва (сукупність спеціальних знань, умінь та навичок).

Елементи системного підходу спостерігаються в роботах вітчизняного психолога, дослідника дитячої обдарованості Н.С.Лейтеса. Він зазначає, що творчі можливості залежать не тільки від властивостей розуму (наприклад, від легкості виникнення гіпотез, швидкості комбінування інформації), але й від певних рис особистості. Н.С.Лейтес надає важливого значення вивченню особистісних компонентів – характеру творчої особистості, внутрішніх установок, мотивів, “стилю поведінки” – з метою подальшого відокремлення рис, які сприяють творчим проявам. Необхідними для творчості Н.С.Лейтес називає такі якості: розумова самостійність, сміливість думки, готовність до вольового напруження, спрямованість особистості на творчість [14, с.46].

Непримусова праця вільної людини не може бути не творчою. Тому одним із завдань трудового виховання у школі є розвиток творчих здібностей дітей. Успішно виконати це завдання може лише вчитель, який сам є творчою особистістю. Педагогічні університети постійно повинні мати це на увазі і максимально враховувати при плануванні і організації навчально-виховного процесу при підготовці вчителів праці.

В.Радул у своїх дослідженнях виділяє чотири рівні становлення зрілості особистості молодого вчителя. Найвищий з них – творчий. “Це – рівень усвідомлення відповідальності за себе та інших у процесі творчої діяльності”, – пише вчений [15, с.242].

Цією проблемою переймаються в Кіровоградському педагогічному університеті імені В.Винниченка. У 2008 навчальному році було відкрито новий напрямок підготовки студентів: “Технологічна освіта” за спеціальністю “Конструювання та моделювання одягу”. Позитивним є те, що при відкритті нового напрямку освітньої галузі, навчальні плани дозволили включити ряд актуальних та цікавих навчальних дисциплін педагогічного спрямування та за спеціалізацією, які покликані розвивати творчі здібності студентів. Так, наприклад, розширено курс “Конструювання, моделювання та технологія пошиття швейних виробів”, такими навчальними дисциплінами, як “Технічне моделювання та художнє оформлення одягу”, “Художні основи створення та композиція костюму”.

Вивчення вищезазначених дисциплін спрямоване насамперед на формування соціально цінної, творчої особистості вчителя, який має високу естетичну культуру в співвідношенні з професійними вміннями та продуктивно використовує їх у підготовці школярів до творчої діяльності. Навчальна дисципліна “Технічне моделювання та художнє оформлення одягу” включає в себе вивчення принципів моделювання та художнього оформлення чоловічого, жіночого та дитячого одягу, методів композиційного формоутворення одягу, засобів гармонізації костюму при розробці асортиментних груп одягу, вивчення художніх напрямків розвитку сучасних стилів одягу.

У програмах курсів закладено перш за все орієнтацію на школу. Це виражається у змісті теоретичних, лабораторно-практичних занять, тематиці творчих робіт. Велику роль у формуванні компетентності майбутнього вчителя відіграє виконання творчих робіт, оволодіння методами творчої праці.

Таким чином, ми розглядаємо здатність до творчої діяльності як невід’ємну складову компетентності сучасного вчителя взагалі і вчителя трудового навчання зокрема, а підготовку до творчої діяльності, розвиток творчих здібностей майбутнього вчителя трудового навчання – як невід’ємну складову його професійної підготовки, формування його компетентності.

Список використаних джерел:

1. Дубасенюк О.А. Дослідження професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів // Вісник Житомирського пед. університету. – Вип. 6. – 2000.
2. Ніколаєнко С.М. Освіта в інноваційному поступі суспільства // Освіта України. – № 60-61. – 2006.
3. Матізин Т. Новій державі – нову школу // Рідна школа. – 2000. – № 2. – С. 65-66.
4. Гнатюк О. Особистість сучасного педагога // Початкова освіта. – 2002. – №3. – С.3-5.
5. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології. – К., 2003. – 204 с.
6. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології. – К., 2003. – 204 с.
7. Данилова Г.С. Акмеологічна модель педагога в XXI столітті // Рідна школа. – 2003. – №6. – С.6-9.
8. Латышев В.Л. Психолого-педагогические аспекты подготовки преподавателей к работе в условиях информатизации образования // Мир психологии. – 2005. – №1. – С.103-115.
9. Яворська Г.Х. Особистість педагога та її роль у навчально-виховному процесі. – К., 2004. – С.179-186.
10. Грузенберг С.О. Психология творчества. Введение в психологию и теорию творчества. – Минск: Белтрестпечать, 1923. – Т.1.
11. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк. – М.: Просвещение, 1991. – 92 с.
12. Анастаси А. Психологическое тестирование. Кн.1. – М.: Педагогика, 1998. – 320 с.
13. Дружинин В.Н. Психодиагностика общих способностей. – М.: Академия, 1996. – 224 с.
14. Мелик-Пашаев А.А., Новлянская З.Н. Ступеньки к творчеству. – М.: Педагогика, 1987. – 126 с.
15. Лейтес Н.С. Способности и одаренность в детские годы. – М., 1984. – 80 с.
16. Радул В.В. Соціальна зрілість молодого вчителя. – К.: Вища шк., 1997. – 269 с.

In the article a capacity is analyzed for creative activity as a constituent of competence of teacher in a projection on preparation of teacher of technologies. A problem is examined in the context of tasks which modern school must decide.

Key words: creative activity, competence.

Отримано: 1.07.2009